

Kohti kestäväää tulevaisuutta

Kuntapäätäjänä vastaat kasvatuksen ja koulutuksen kestäväydestä

Yli puolet kuntien tehtävistä on koulutus-, varhaiskasvatus- ja sivistyspalveluita. Sivistys onkin kunnan päätehtävä.

Suomi on sitoutunut toteuttamaan YK:n kestäväen kehityksen Agenda2030 -toimintaohjelmaa, joka painottaa kasvatusta ja koulutusta keskeisinä keinoina edistää kestäväää kehitystä. Tavoitteen 4.7:n mukaisesti **jokaisen oppijan tulee vuoteen 2030 mennessä saada kestäväen kehityksen edistämiseen tarvittavat tiedot ja taidot koulutuksen kautta.**

Suomi on YK:n SDG-indikaattorien mukaan (2023) saavuttanut tai on lähellä saavuttaa monia Agenda 2030 -tavoitteita, jotka liittyvät sosiaaliseen tai taloudelliseen kestäväyteen. Vastaavasti Suomen suurimmat haasteet liittyvät ekologisen kestäväyden tavoitteisiin(1). **Kunnat koulutuksen järjestäjinä ovat avainasemassa kestäväen kehityksen edistämässä Suomessa.**

Toimenpiteet, joilla kuntien varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa päästään rakentamaan kestäväää tulevaisuutta:

Kestäväää kasvatusta ja koulutusta edistävä kunta

- 1.** huolehtii, että opettajilla ja muilla ammattilaisilla on valmiudet toteuttaa laadukasta ympäristö- ja kestäväyyskasvatusta opetussuunnitelmien ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteiden mukaisesti. Kunnan varaamat resurssit turvaavat täydennyskoulutusten järjestämisen ja niihin osallistumisen.
- 2.** ohjaa päiväkoteja, kouluja ja oppilaitoksia käyttämään ympäristö- ja kestäväyyskasvatuksen materiaaleja ja palveluja. Kunta tukee kestäväen kehityksen ohjelmien, kuten Vihreän lipun, käyttöönottoa ja sitoutuu maksamaan päiväkotien ja koulujen osallistumismaksun. Kunta kannustaa hyödyntämään ympäristökasvatuksen ja kestäväen elämäntavan MAPPA.fi-materiaalipankkia.
- 3.** mahdollistaa päiväkodin ja koulun ulkopuolella tapahtuvan oppimisen luonto- ja ympäristökouluissa, leirikouluissa ja nuorisokeskuksissa. Kunta varaa resurssit opetussuunnitelman edellyttämään luokan ulkopuolella tapahtuvaan oppimiseen ja ympäristö- ja kestäväyyskasvatuksen tukipalvelujen käyttöön. Jos palveluja ei alueelta löydy, kunnan tehtävä on varmistaa palvelujen saatavuus. Kunta varaa resurssit myös järjestöjen tarjoaman harrastustoiminnan tukemiseksi.
- 4.** nostaa ympäristö- ja kestäväyyskysymykset kasvatuksen ja koulutuksen johtamistyön keskiöön. Kuntaan nimetään ympäristö- ja kestäväyyskasvatuksen vastuuhenkilö ja kunnan jokaiseen päiväkotiin, kouluun ja toisen asteen oppilaitokseen nimetään ja koulutetaan ympäristö- ja kestäväyyskasvatuksen vastuuhenkilö.
- 5.** järjestää varhaiskasvatuksen ja koulutuksen puitteet, kuten ruoka-, siivous- ja tilapalvelut sekä hankinnat, kestävästi. Kunta velvoittaa nämä kaikki toimialat yhteistyössä kestävään toimintaan. Teoriassa opitun ja arjessa koetun tulee vastata toisiaan.

Kestävää kasvatusta ja koulutusta edistävän kunnan elementit:

1. Opettajille ja muille ammattilaisille tarvittavat valmiudet ja osaaminen

Kestävä kunta huolehtii, että opettajilla ja muilla ammattilaisilla on valmiudet toteuttaa laadukasta ympäristö- ja kestävyyskasvatusta opetussuunnitelmien ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteiden mukaisesti. Kunnan varaamat resurssit turvaavat täydennyskoulutusten järjestämisen ja niihin osallistumisen.

Opetussuunnitelmien perusteet esiopetuksesta lukioasteelle sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet rakentuvat vahvasti kestävän elämäntavan välttämättömyydelle. Kestävä kehitys on läpileikkaavasti mukana opetuksen ja varhaiskasvatuksen tavoitteissa ja sisällöissä. Opetuksen järjestäjä vastaa lain mukaan henkilöstön palkkaamisesta ja kelpoisuudesta. Opettajilla ja muilla ammattilaisilla tulee olla riittävät valmiudet toteuttaa tavoitteiden mukaista opetusta ja kasvatusta sekä pitää osaamisensa ajan tasalla täydennyskoulutuksella.

Kestävässä kunnassa taataan pääsy tarvittavaan täydennyskoulutukseen työajalla tarjoamalla ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen koulutusta, palkkaamalla sijainen ja korvaamalla koulutuksesta aiheutuvat muut kulut.

2. Kouluissa ja päiväkodeissa hyödynnettävät ohjelmat, palvelut ja materiaalit

Kestävä kunta ohjaa päiväkoteja, kouluja ja oppilaitoksia käyttämään ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen materiaaleja ja palveluja. Kunta tukee kestävän kehityksen ohjelmien kuten Vihreän lipun käyttöönottoa ja sitoutuu maksamaan päiväkotien ja koulujen osallistumismaksun. Kunta kannustaa hyödyntämään ympäristökasvatuksen ja kestävän elämäntavan MAPPA.fi -materiaalipankkia.

Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten kestävän toimintakulttuurin rakentamisessa tukevat kestävän kehityksen ohjelmat, kuten Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomen *Vihreä lippu -ohjelma*(2) ja Opetus-, kasvat- ja koulutusalojen säätiö OKKA-säätiön *Kestävän kehityksen sertifiointi*(3). Ohjelmat ovat toimiviksi koettuja välineitä suunnitelmalliseen ja tulokselliseen ympäristö- ja kestävyyskasvatukseen ja ympäristökuormituksen vähentämiseen. Kansainvälisen Vihreä lippu -ohjelman (Eco-Schools) periaatteita ovat lasten ja nuorten osallisuus, ympäristökuormituksen vähentäminen, kestävän toimintakulttuurin rakentaminen ja yhteistyö osana jokapäiväistä arkea. Vihreä lippu -ohjelmassa on mukana yli jo 350 päiväkotia, koulua ja oppilaitosta ympäri Suomen.

Kestävän kehityksen ohjelmat auttavat kouluja ja päiväkoteja opetussuunnitelmien ja valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden saavuttamisessa. Lisäksi kunnalla on mahdollisuus saada merkittäviä säästöjä esimerkiksi energian, veden kulutuksen, ruokahävikin ja muun jätteen vähentymisen ansiosta. Kestävää kasvatusta ja koulutusta edistävä kunta kannustaa liittymään mukaan kestävän kehityksen ohjelmiin ja sitoutuu maksamaan ohjelmien osallistumis- tai sertifiointimaksut.

MAPPA.fi(4) on ulkona oppimisen, ympäristökasvatuksen ja kestävän elämäntavan materiaalipankki, josta opettajat ja muut ammattilaiset löytävät helposti materiaalit, tapahtumat, koulutukset ja kouluvierailut opetuksen tueksi. Materiaalit on luokiteltu opetussuunnitelmien perusteiden ja GreenComp-tiekartan mukaisesti. Palvelua käyttää vuosittain jo lähes 120 000 kasvatusalan ammattilaista. Sivuilta löytyy 2400 opetusmateriaalia yli 300 kasvatusalan toimijalta. Sivusto on silti vielä monelle kunnalle ja ammattilaiselle tuntematon ja potentiaalia sen kasvattamisessa on huomattavasti. Kestävä kunta hyötyy MAPPA.fi palvelun rahoittamisesta ammattilaistensa työvälineeksi.

3. Toimintamahdollisuudet koulun ja päiväkodin ulkopuolella

Kestävä kunta mahdollistaa päiväkodin ja koulun ulkopuolella tapahtuvan oppimisen luonto- ja ympäristökouluissa, leirikouluissa ja nuorisokeskuksissa sekä vapaa-ajan edullisessa harrastustoiminnassa. Kunta varaa resurssit opetussuunnitelman edellyttämään luokan ulkopuolella tapahtuvaan oppimiseen ja ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen tukipalvelujen käyttöön. Jos palveluja ei alueelta löydy, kunnan tehtävä on varmistaa palvelujen saatavuus. Kunta varaa resurssit myös järjestöjen tarjoaman harrastustoiminnan tukemiseksi.

Ulkona oppiminen, luontosuhteen kehittyminen ja luonnon arvostaminen ovat osa varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmaa. Tätä ei opita vain sisällä: luonnossa oppiminen on todettu tehokkaammaksi kuin luokahuoneoppiminen(5). Kunnan lähiluontoa vaalivassa kaavoituksessa mahdollistetaan myös lasten ja nuorten ulkona oppiminen.

Kasvattajat ja opettajat voivat saada tukea työhönsä luonto- ja ympäristökoulupäivien, leirikoulujen, päiväretkien, seikkailukasvatuksen ja koulutusten muodossa. Suomessa on näiden palveluiden tarjoamiseen erikoistuneita verkostoja, kuten LYKE-verkosto(6) ja nuorisokeskusverkosto(7).

Kestävää koulutusta edistävässä kunnassa jokaisella oppilaalla on mahdollisuus varhaiskasvatuksen ja peruskoulun aikana osallistua luonto- tai ympäristökoulun ohjelmaan vähintään neljä kertaa ja leirikouluun vähintään kerran. Opettajat ja muut ammattilaiset tavoittavat LYKE-verkostosta ammattitaitoiset ympäristökasvattajat, jotka tukevat ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen toteuttamisessa. Kunta varmistaa, että luonto- ja ympäristökoulutoiminnalla sekä leirikouluihin osallistumisella on riittävät resurssit.

Kunta tarjoaa lapsille ja nuorille mahdollisuuksia harrastaa ja tekee yhteistyötä esim. nuorisjärjestöjen kanssa lasten ja nuorten harrastustoiminnan tukemiseksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi kuntien avustuksia järjestöille, jotka edistävät lasten ja nuorten mahdollisuuksia liikkumiseen ja luontokokemuksiin. Järjestöjen työtä tukemalla sekä Harrastamisen Suomen mallin avulla voidaan tarjota edullisia tai maksuttomia harrastamisen mahdollisuuksia jokaiselle perheelle.

4. Valta ja vastuu kestävästä tulevaisuuden rakentamisesta

Kestävä kunta nostaa ympäristö- ja kestävyyskysymykset kasvatuksen ja koulutuksen johtamistyön keskiöön. Kuntaan nimetään ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen vastuhenkilö ja kunnan jokaiseen päiväkotiin, kouluun ja toisen asteen oppilaitokseen nimetään ja koulutetaan ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen vastuhenkilö.

On tärkeää, että valta ja vastuu ympäristö- ja kestävyyskysymyksistä kulkevat käsi kädessä. Hallinnon ylimmillä vallanpitäjillä on vastuu huomioida kestävyyskysymykset ohjatessaan toimintaa, nostaa ne työllistämällä prioriteettien joukkoon ja päättää toimista, joilla tuetaan ympäristökysymysten vakiinnuttamista osaksi opetussisältöjä ja arkikäytäntöjä yksiköitä osallistavasti. Kestävyyskysymysten tärkeys näkyy esimerkiksi ajan varaamisena asialle kokouksissa ja koulutuksissa, resurssien myöntämisenä vastuuhenkilöille ja toiminnalle prosenttiosuutena koko yksikön taloudesta sekä kestävyyskysymysten huomioimisena kaikissa asiakirjoissa ja kaikessa toiminnan suunnittelussa.

Kestävää kasvatusta ja koulutusta edistävässä kunnassa sekä kunnan jokaisessa päiväkodissa ja koulussa on ympäristö- ja kestävyyskasvatuksesta vastaava henkilö. Vastuuhenkilöllä on näkyvä rooli kunnan ja yksikön arjessa, ja hän on mukana tekemässä päätöksiä esimerkiksi osana johtoryhmää. Hän myös koordinoi kestävästä kehityksen työtä, neuvoo ja opastaa. Vastuuhenkilö voi saada tukea toimintaan kuntien yhteisestä ekotukitoimintamallista(8).

5. Toimintaympäristö kestäväksi

Kestävä kunta järjestää varhaiskasvatuksen ja koulutuksen puitteet, kuten ruoka-, siivous- ja tilapalvelut sekä hankinnat kestävästi. Kunta velvoittaa nämä kaikki toimialat yhteistyössä kestävään toimintaan. Teoriassa opitun ja arjessa koetun tulee vastata toisiaan.

Lähtökohtana on sekä ekologinen, taloudellinen että sosiaalinen kestävyys. Tavoitteena tulee olla, että elämäntavat ja käytännöt niin kodeissa, kouluissa kuin muissa julkisissa tiloissa ovat yhtenäisiä ja tukevat kaikenikäisten kestävien arjen taitojen oppimista.

Hankinnat

Julkinen sektori tekee vuosittain hankintoja noin 47 miljardilla eurolla. Määrä on noin 20 prosenttia bruttokansantuotteesta(9). Kunnilla onkin sekä mahdollisuus että velvollisuus käyttää ostovoimaansa viisaasti tekemällä kestäviä ja vaikuttavia hankintoja. Päätöksenteossa tulee arvioida aina hankintojen vastuullisuus ja ympäristövaikutukset. Palvelu- ja tavarahankintapäätösten tueksi on kilpailutuksissa valittava ehtoja, jotka esimerkiksi takaavat ympäristön kannalta kestävämmät valinnat, edistävät kiertotaloutta ja ovat käyttäjien kannalta terveellisempiä.

Tilojen käyttö

Energian ja materiaalien järkevä käyttö sekä niiden merkityksen ymmärtäminen on tärkeä kansalaistaito, joka on hyvä opettaa lapsille jo nuorena. Tätä oppimista voidaan tukea mm. kertomalla selkokielellä julkisten tilojen käytön periaatteita. Tilojen muunneltavuus, monipuolinen ja runsas käyttö, kestävillä rakentamisen ratkaisuilla aikaansaatu pitkä käyttöikä sekä oikea huolto ja käyttö ovat omiaan kasvattamaan taloudellisten säästöjen lisäksi myös yhteisvastuullista asennetta.

Esimerkiksi koulutyössä käytettävien materiaalien tehokas uudelleenkäyttö ja hyödyntäminen ovat kannatettavia. Kouluihin ja muihin julkisiin kiinteistöihin tulee ulottaa hyötyjätteiden erilliskeräys ja näin luoda tarvittavat lajittelumahdollisuudet, jotka antavat mahdollisuudet valtakunnallisten kierrätystavoitteiden saavuttamiseen.

Liikkuminen

Merkittävää energiansäästöä ja myönteisiä ilmastovaikutuksia saadaan aikaan liikenteessä. Esimerkiksi pyörällä, kävellen tai julkisilla kuljetu koulumatka vähentää päästöjä sekä lisää lasten ja nuorten terveyttä edistävää arkiliikkumista. Kestävästi ja aktiivisesti kuljetun koulumatkan edellytyksenä on turvallinen, sujuva ja viihtyisä liikkumisympäristö. Harkituilla ratkaisuilla luodaan mm. pohjaa aktiivisen ja kestävä koulumatkaliikkumisen edistämiseen kunnissa.

Ruokailu

Koulujen ja päiväkotien ruoanvalmistuksessa huomioidaan hinnan ja laadun lisäksi ympäristöystävällisyys ja eettisyys. Koko ruokailuprosessi on rakennettu kestävä kehityksen mukaiseksi. Ruokailijaa ohjataan terveellisin keinoin vähentämään ruokahävikkiä.

Näiden yhteisten tavoitteiden puolesta

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto
Toiminnanjohtaja Johanna Sunikka
johanna.sunikka@luontokoulut.fi

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ
Erityisasiantuntija Lauri Kurvonen

WWF Suomi
Pääsiihteri Jari Luukkonen

Suomen nuorisokeskusyhdistys ry
Toiminnanjohtaja Eija Pietilä

Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura
Toiminnanjohtaja Ira Vihreälehto

Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi ry
Toiminnanjohtaja Anna Muotka
anna.muotka@feesuomi.fi

Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto (VOL)
Puheenjohtaja Anitta Pakanen

Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus
Ympäristökasvatuksen päällikkö Leena Nukari

Luontoliitto ry
Toiminnanjohtaja Riku Eskelinen

Suomen Latu ry
Erityisasiantuntija Mari Parikka-Nihti
vt. toiminnanjohtaja Panu Könönen

Lähteet

1 Opetushallitus: Kestävä tulevaisuus - Kestävän kehityksen tilanne Suomessa
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kestavan-kehityksen-tilanne-suomessa>

2 vihrealippu.fi

3 koulujaymparisto.fi

4 www.mappa.fi

5 https://www.luontokoulut.fi/ulkona_oppimisen_hyodyt/
<https://www.luontokoulut.fi/luonnossa-opettamisen-vaikutukset-oppilaisiin-ja-opettajiin/>

6 www.luontokoulut.fi

7 www.snk.fi

8 <https://www.ekotuki.fi>

9 <https://www.kuntaliitto.fi/laki/hankinta-suomi-julkiset-hankinnat-vaikuttavammiksi>
https://www.motiva.fi/julkinen_sektori/kestavat_julkiset_hankinnat